

C. J. W. Meijer

Samenvatting

Het Weer Samen Naar School-beleid lijkt nog niet veel vruchten te hebben afgeworpen, tenminste als we deze afmeten aan de absolute groei van de deelname aan de groep-1 scholen (LOM, MLK en IOBK). Voorzichtigheid is echter geboden. Nader onderzoek naar de stroomgegevens en naar de bijdrage van effecten zoals ontwikkelingen in de verblijfsduur, zal meer licht op de kwantitatieve ontwikkelingen kunnen bieden. De samenwerkingsverbanden laten grote verschillen zien: er zijn enkele zeer grote, maar ook enkele zeer kleine verbanden. Ook de regionale verschillen in deelnamecijfers zijn aanzienlijk. Urbanisatiegraad en het aantal migrantenkinderen zijn hierbij als (deels overlappende) factoren voor verantwoordelijk. Met name het voorzieningenniveau wordt aangedragen als belangrijke determinant van verwijzing naar het speciaal onderwijs.

1 Inleiding

Een overzicht van de recente stand van zaken van het Weer Samen Naar School-proces kan niet zonder een beschouwing over de kwantitatieve ontwikkelingen. Niet in de laatste plaats omdat het stabilisatievraagstuk zo'n centrale rol inneemt. Bij het bereiken van het zogenaamde *3 x Akkoord* (Ministerie van O&W., 1991) hebben de besturen-, vak- en ouderorganisaties stabilisatie immers als hun 'inspanningsverplichting' gedefinieerd. In de volgende paragrafen wordt daarvan de balans opgemaakt. Hierbij wordt niet alleen ingegaan op de ontwikkelingen in de zogenaamde groep-1 scholen (leer- en opvoedingsmoeilijkheden - LOM -, moeilijk lerende kinderen - MLK - en de aan deze typen verbonden afdelingen voor in hun ontwikkeling bedreigde kleuters - IOBK-), maar komen ook ontwikkelingen in het overige speciaal onderwijs (SO) en voortgezet speciaal onderwijs (VSO) aan de

orde. Eerst wordt kort de stand van zaken in de samenwerkingsverbanden besproken (2). Daarna wordt ingegaan op het stabilisatievraagstuk (3). Vervolgens worden de beschikbare stroomgegevens geanalyseerd (4). De bijdrage wordt afgesloten met een korte beschouwing over een aantal andere aspecten die van belang zijn voor de WSNS-discussie, zoals de regionale verschillen in de deelname aan het speciaal onderwijs en de deelname van allochtonen (5). Het hier gepresenteerde cijfermateriaal is grotendeels gebaseerd op de tussenrapportage van de Stuurgroep Evaluatie WSNS *Halverwege* (Meijer, 1995).

2 De samenwerkingsverbanden in cijfers

Er is in korte tijd een landelijk dekkend netwerk van bijna 300 samenwerkingsverbanden (SWV's) tot stand gebracht. Vrijwel alle basisscholen nemen nu deel aan een SWV. Gemiddeld bestaat een SWV uit circa 30 scholen, waarvan er twee behoren tot het speciaal onderwijs (groep 1). Een SWV heeft gemiddeld 5000 leerlingen, waarvan bijna 200 leerlingen in het speciaal onderwijs (IVA, 1994a). Er zijn grote verschillen in omvang (zie Boef-van der Meulen, Schüssler & Karsten, 1993). Er zijn verbanden met minder dan 10 scholen (circa 20 SWV's) en er zijn verbanden met meer dan 50 scholen (circa 50 SWV's). Het kleinste verband telt één basisschool en één school voor speciaal onderwijs, de grootste meer dan 140 basisscholen en circa 10 scholen voor speciaal onderwijs. De range in aantallen leerlingen loopt van 200 tot ver over de 20.000! In de praktijk zijn de grotere verbanden veelal weer onderverdeeld in kleinere subverbanden.

Ruim tweederde van de SWV's is interzuilair en de rest is zuilair georganiseerd. In zo'n 80 verbanden participeert één school voor speciaal onderwijs, in de overige SWV's zijn meer scholen voor speciaal onderwijs opgenomen.

In bijna de helft van de 290 SWV's participeert een LOM- of MLK-school met een IOBK-afdeling. De andere SWV's hebben dus niet een dergelijke voorziening. Er zijn ook enkele andere typen speciaal onderwijs betrokken bij de SWV's: vijf scholen voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen en twee scholen voor langdurig zieke kinderen nemen aan de SWV's deel.

3 Stabilisatie

De inspanningsverplichting om de deelnamecijfers van groep-1 scholen te stabiliseren is een in het oog lopende afspraak uit *3 x Akkoord*. De Minister verstaat onder stabilisatie (Memorie van Antwoord, 23486, nr. 5, 14-2-1994): "Van stabilisatie is sprake als voldaan is aan de volgende voorwaarde: Het aantal leerlingen in het LOM, MLK en IOBK onderwijs overschrijdt op de peildata (jaarlijks 1 oktober) de stabilisatienorm (aantal leerlingen per 16-1-92) niet. (...) Hoewel het WSNS-beleid zich beperkt tot de scholen van groep 1, houdt het akkoord expliciet rekening met de ontwikkelingen in groep 2/3 en strekt de inspanningsverplichting van de organisaties zich ook uit tot deze sector voor zover het om weglek-effecten gaat. Het VSO valt buiten het bereik van deze afspraken" (Tweede Kamer der Staten Generaal, 1994a). Het akkoord heeft dus een breder perspectief dan de groep-1 scholen en als zodanig zullen we ook de ontwikkelingen in de andere vormen van speciaal onderwijs aan de orde stellen. Overigens zullen we ook kort ingaan op het voortgezet speciaal onderwijs, hoewel deze sector buiten het bereik van het akkoord ligt.

Bij stabilisatie gaat het formeel om de vergelijking van de deelnamecijfers in de groep-1 scholen tussen het referentie-metmoment van 16-1-1992 en de jaarlijkse oktoberpeiling. Op zich is dit een merkwaardige afspraak. Een peiling in januari laat zich immers moeilijk vergelijken met een meetmoment in oktober. Er kan namelijk sprake zijn van seizoensinvloeden. In het volgende zullen wij ons daarom beperken tot vergelijkingen over dezelfde meetmomenten.

Uit de peilingen in oktober blijkt een lande-

lijke stijging. Tussen oktober 1991 en oktober 1993 steeg het aantal leerlingen in het onderwijs op groep-1 scholen met bijna 1000 leerlingen. Uit die cijfers blijkt dat met name het IOBK en het MLK zijn gestegen. Het LOM groeide licht (zie Tweede Kamer der Staten Generaal, 1994b). Strikt genomen is dus nog niet aan de stabilisatievoorwaarde voldaan: het aantal leerlingen in de groep-1 scholen is immers gestegen. Indien we echter rekening houden met de toename van de basisgeneratie (alle 4-12 jarige kinderen), dan kunnen we vaststellen dat er geen sprake is van groei maar van stabilisatie: de bevolkingsstatistieken van januari 1994 laten een toename zien van het aantal 4-12 jarigen van ruim 25.000 ten opzichte van 1992! Daarmee rekening houdend blijft de procentuele deelname aan het speciaal onderwijs (groep 1) op de aangegeven meetmomenten tamelijk stabiel.

De groep-1 scholen laten in absolute aantallen dus een lichte groei zien. Ook het totaal aantal leerlingen in het totale (voortgezet) speciaal onderwijs is toegenomen: tussen oktober 1992 en oktober 1993 nam het (V)SO toe van ruim 111.000 leerlingen tot ruim 114.000 leerlingen; een toename van ruim 3000 leerlingen, ofwel een stijging van 2.8% (zie Bijlage 1 bij de brief van de Minister aan de Tweede Kamer, 22 maart 1994). Het speciaal onderwijs steeg met bijna 1500 leerlingen en het voortgezet speciaal onderwijs met ruim 1600 leerlingen.

Voor wat betreft het speciaal onderwijs zijn de grootste stijgers: scholen voor kinderen met ernstige spraakmoeilijkheden (ESM), in hun ontwikkeling bedreigde kleuters (IOBK), zeer moeilijk lerende kinderen (ZMLK), meervoudig gehandicapten (MG) en moeilijk lerende kinderen (MLK):

ESM:	+ 144 leerlingen	=	6.26%
IOBK:	+ 175 leerlingen	=	5.88%
ZMLK:	+ 247 leerlingen	=	4.31%
MG:	+ 124 leerlingen	=	4.12%
MLK:	+ 511 leerlingen	=	2.21%

(N.B. alleen typen met een groei boven de 100 leerlingen zijn hier gepresenteerd)

In het voortgezet speciaal onderwijs is vooral sprake van een stijging bij moeilijk lerende kinderen (MLK), zeer moeilijk lerende kinderen (ZMLK), zeer moeilijk opvoedbare kinderen (ZMOK) en kinderen met leer- en opvoedings-

moelijkheden (LOM):

MLK:	+ 973 leerlingen	=	7.66%
ZMLK:	+ 151 leerlingen	=	5.39%
ZMOK:	+ 181 leerlingen	=	4.82%
LOM:	+ 223 leerlingen	=	2.04%

Deze gegevens maken duidelijk dat de ontwikkeling in de groep-1 scholen in het SO maar een deel van het (groei-)probleem vormt. Met name in het voortgezet speciaal onderwijs is sprake van een sterke stijging van het aantal leerlingen in de hier genoemde schoolsoorten. Het VSO-LOM en het VSO-MLK nemen samen 1200 leerlingen voor hun rekening van de totale groei van het voortgezet speciaal onderwijs van ruim 1600 leerlingen.

De vraag is of hierbij sprake is van autonome ontwikkelingen of dat er een samenhang is met WSNS-beleid. Zo zou de groei in het voortgezet speciaal onderwijs mede verklaard kunnen worden door een eerdere instroom vanuit de bovenbouw van het speciaal onderwijs, leidend tot een kortere verblijfsduur in het speciaal onderwijs. Maar het kan ook verklaard worden uit een algemene verlenging van de verblijfsduur in het voortgezet speciaal onderwijs en/of uit een toegenomen uitstroom uit het reguliere voortgezet onderwijs.

Ook op het niveau van de overige schoolsoorten voor speciaal onderwijs kan sprake zijn van met WSNS samenhangende effecten. De groei van het ESM en het ZMLK zou verklaard kunnen worden doordat een deel van de LOM/MLK/IOBK-populaties nu bij het ESM en ZMLK wordt aangemeld. Voor het ZMLK zijn daar inderdaad indicaties voor: de ontwikkeling in dit schooltype werd de laatste tien jaar gekenmerkt door een opvallende stabiliteit. Tussen 1983 en 1990 schommelde de omvang zo rond de 5200 à 5300 leerlingen. De bijna 6000 leerlingen die nu naar het ZMLK gaan, vormen op die trend een afwijking. De leerlingen aan de 'onderkant' van het MLK zouden in die hypothese dus eerder een overstap maken naar het ZMLK-onderwijs.

Ook wat het ESM betreft zijn al eerder indicaties verkregen die wijzen op een overlap met de LOM/MLK/IOBK-problematiek. De ARBO concludeerde in haar advies 'Omgaan met verschillen' dat het onderscheid tussen LOM/MLK en ESM niet van essentiële aard is (ARBO, 1991). De verschillen zijn slechts gra-

deel. De Raad ging na een uitgebreide analyse op bronnen en vele consultaties zelfs zover te adviseren niet langer een speciale school voor deze leerlingen in stand te houden, maar ze te integreren in de door de Raad voorgestelde nieuwe speciale school of in de verbrede basisschool.

4 Een analyse van de stromen tussen regulier en speciaal onderwijs

Over de totale groep-1 scholen heen blijkt dat van een WSNS-effect in termen van een stabilisatie van de absolute aantallen nog geen sprake is. Hiervoor werd reeds gememoreerd dat de oktobervergelijkingen een groei lieten zien. Deze groei is in principe de resultante van een aantal factoren: instroom uit het basisonderwijs, terugstroom naar het basisonderwijs, uitstroom naar het voortgezet speciaal onderwijs, naar het reguliere voortgezet onderwijs, naar andere typen speciaal onderwijs, maar ook van verblijfsduurveranderingen. Een analyse van het IVA (van de cijfers van oktober 1992 en 1993) laat zien dat de totale instroom uit het basisonderwijs is gestegen met bijna 700 leerlingen en dat de terugstroom is gedaald met ruim 100 leerlingen. Verder stijgt de uitstroom uit de groep-1 scholen naar het voortgezet speciaal onderwijs met ruim 200 leerlingen, daalt de uitstroom naar het reguliere voortgezet onderwijs met eveneens ruim 100 leerlingen en stijgt de uitstroom naar het overige speciaal onderwijs met dezelfde omvang. Samenvattend: geen van deze ontwikkelingen is conform de doelstellingen van WSNS. Indien we corrigeren voor de groei van de 4-12 jarigen in de basisgeneratie blijkt echter sprake te zijn van een stabilisatie.

Recent heeft het IVA (1994b) een onderzoek verricht naar de ontwikkelingen zoals die zich voordoen met betrekking tot het onderwijs aan in hun ontwikkeling bedreigde kleuters (IOBK). Op grond van de gegevens zoals die door CBS/Cfi zijn verzameld over de periode 1991-1993 blijkt het volgende. Het IOBK groeide in die periode met zo'n 250 leerlingen waarvoor vooral het IOBK-LOM verantwoordelijk is. De instroom uit het basisonderwijs is gegroeid met 170 leerlingen. Vooral uit groep 1

van het basisonderwijs zijn meer leerlingen verwezen naar het IOBK. Ook de 'onderinstroom' in het IOBK groeit. In totaal is over genoemde periode een toename van instroom uit de 'niet-onderwijssector' waar te nemen met bijna 200 leerlingen. Vooral uit medische kinderdagverblijven en uit peuterspeelzalen worden steeds meer kinderen verwezen (met name naar LOM-IOBK).

Verder constateert het IVA een duidelijk 'voorsorteer-effect'. Er wordt vooral uit het IOBK uitgestroomd naar de 'eigen' school voor speciaal onderwijs (waaraan het IOBK als afdeling is verbonden). Ongeveer 50% van de uitstroom uit IOBK-LOM gaat naar het LOM, 60% van IOBK-MLK naar het eigen MLK en circa 40% van het IOBK-ZMOK naar het ZMOK.

De terugstroom vanuit het IOBK naar het basisonderwijs is gering en lijkt verder terug te lopen. Met name de terugstroom uit het LOM-IOBK is teruggelopen. In 1993 zijn maar 49 leerlingen teruggeplaatst uit het LOM-IOBK, terwijl in de jaren daarvoor nog bijna het dubbele aantal leerlingen werd teruggeplaatst.

Ook meer in het algemeen is te zien dat van terugstroom niet veel terecht komt. CBS-gegevens wijzen er op dat jaarlijks ongeveer 400 leerlingen uit het LOM- en MLK-onderwijs terugstromen naar het basisonderwijs, een terugstroom die tamelijk stabiel lijkt, hoewel de laatste gegevens op een daling wijzen tussen oktober 1992 en oktober 1993 met ongeveer 30% (IVA, 1994a).

Wat betreft de verwijzingscijfers doen zich ook een aantal interessante ontwikkelingen voor. Uit gegevens van het IVA (1994a), gebaseerd op de terugrapportages vanuit de samenwerkingsverbanden, is een trend van toename in verwijzingen waar te nemen. In 1989 werd nog 0.81% van de basisschoolpopulatie verwezen naar het speciaal onderwijs. In schooljaar 1992/1993 is dit gestegen naar 0.92%. Meijer (1988) rapporteerde over het schooljaar 1984/1985 nog een percentage van 0.74% voor de groepen 3 tot en met 8 van het basisonderwijs. Indien daar het toenmalige kleuteronderwijs bij wordt betrokken, dan ligt dat percentage in de buurt van de 0.80% voor dat schooljaar. Jaarlijks worden dus nog steeds meer leerlingen naar het speciaal onderwijs

verwezen. Het accent ligt hierbij op verwijzingen uit de groepen 2, 3 en 4 van het basisonderwijs. Zie hiervoor Tabel 1.

Tabel 1

Instroom in het SO vanuit het BO; Procentuele verdeling over de verschillende groepen in het basisonderwijs. Bron: CBS, 1991

	MLK	LOM	Totaal SO
groep 1	4%	8%	8%
groep 2	28%	17%	21%
groep 3	27%	19%	21%
groep 4	18%	21%	19%
groep 5	10%	13%	11%
groep 6	4%	5%	5%
groep 7	3%	3%	3%
groep 8	6%	15%	11%

Ruim 60% van de verwijzingen naar het speciaal onderwijs vindt dus plaats in de groepen 2, 3 en 4. Verwijzingen naar het LOM-onderwijs vinden vooral plaats in de groepen 2, 3, 4 en 8. Voor het MLK-onderwijs geldt een concentratie in de groepen 2, 3 en 4.

5 Regionale verschillen

De regionale verschillen in deelnamecijfers staan de laatste tijd sterk in de belangstelling. In de WSNS-discussie speelt het vereveningsvraagstuk immers een essentiële rol. Recente beleidsvoornemens duiden op de toepassing van het vereveningsprincipe in de nabije toekomst. Daarbij zullen alle regio's in principe op eenzelfde hoeveelheid 'zorgmiddelen' kunnen rekenen. De middelen worden dan niet meer gebaseerd op het aantal leerlingen dat deelneemt aan het speciaal onderwijs, maar op het totaal aantal leerlingen in de regio. De vraag is hierbij aan de orde hoe de sterke regionale verschillen in deelname zijn te duiden. Zijn die nu het gevolg van verschillen in leerlingenpopulatie of weerspiegelen de regionale verschillen veeleer - al of niet historisch gegroeide - verschillen met betrekking tot de (opvatting over de) vormgeving van de speciale zorg?

Bij de interpretatie van de regionale verschillen moet allereerst rekening worden gehouden met de invloed die uitgaat van de deelname van allochtone leerlingen. De toename van de deelname van allochtonen aan het speciaal onderwijs is een bekend gegeven (zie Doornbos & Stevens, 1987 en Wijnstra, 1987).

Gegevens uit het Onderwijsverslag over 1992 laten zien dat de proportie allochtone leerlingen in het speciaal onderwijs toe is genomen van 9% in 1986 naar 13% in 1992. In absolute cijfers gaat het om een stijging met bijna 4000 leerlingen in zeven jaar (van ruim 6000 in 1986 naar ruim 10.000 leerlingen in oktober 1992). De toename doet zich vooral gelden in het MLK-onderwijs; daar neemt de proportie toe van 12% naar 18%. De groei van het speciaal onderwijs is daarmee voor een belangrijk deel te verklaren door de toename van allochtone leerlingen. In dezelfde vergelijkingsperiode als die waarin de toename van 4000 allochtonen in het speciaal onderwijs is waargenomen, neemt de omvang van het totale speciaal onderwijs met bijna 7000 leerlingen toe. De groei is dus voor meer dan de helft te verklaren door de toename van het aantal allochtonen!

De Keyzer (1994) heeft de situatie in Utrecht aan een nadere beschouwing onderworpen. Zij laat ook zien dat een groot deel van de instroom in het speciaal onderwijs voor rekening komt van allochtone kinderen. Van de totale instroom in het (V)SO is 35% allochtoon. Dit komt overigens in Utrecht aardig overeen met het percentage allochtonen in het reguliere onderwijs. Marokkaanse kinderen gaan met name naar het MLK en Surinaamse kinderen stromen vooral naar het LOM uit. Turkse kinderen stromen gelijkmatiger naar LOM en MLK uit, maar er gaan ook relatief veel Turkse kinderen naar het onderwijs voor slechtvlorende kinderen en voor kinderen met ernstige spraakmoeilijkheden.

Boef-van der Meulen et al. (1993) rapporteren over regionale verschillen op het niveau van de regio's van schoolbegeleidingsdiensten (SBD's). Hun analyse van de situatie in de SBD's laat zien dat de verhouding tussen het aantal leerlingen in het speciaal onderwijs en het aantal leerlingen in het basisonderwijs op SBD-niveau bepaald niet evenwichtig is. De gemiddelde SBD-regio laat een verhouding zien van 1 : 24 tussen het aantal leerlingen in het speciaal onderwijs en het aantal leerlingen in het basisonderwijs. Er zijn echter SBD-regio's waar de verhouding 1 : 10 is en in andere wordt 1 : 112 (!) geconstateerd. Rekening houdende met het feit dat sommige SO-scholen meerdere SBD-gebieden 'bedienen', kan worden geconstateerd dat de deelnamepercentages

variëren tussen ruim 1% en 6% (Meijer, 1995).

Boef-van der Meulen et al. (1993) geven aan dat de verschillen ook op SWV-niveau ver uiteenlopen. Er zijn SWV's waar op elke leerling in het speciaal onderwijs minder dan 10 basisonderwijs-leerlingen worden geteld en andere SWV's waar dat meer dan 40 zijn. Ook in de verwijzingscijfers zijn deze verschillen tussen SWV's aan te treffen. Het IVA laat zien dat er SWV's zijn met een verwijzingspercentage lager dan 0,5%, bij een landelijk gemiddelde van bijna 1%. Aan de andere kant zijn er SWV's met meer dan 2% verwijzingen per jaar.

Een andere studie van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Blank, Boef-van der Meulen, Bronneman-Helmers, Herweijer, Kuhry & Schreurs, 1990) wijst ook op de grote regionale verschillen. Uitgaande van een nog hoger aggregatieniveau (dan SWV's of SBD's), namelijk de 25 onderwijsgebieden die het SCP en het CBS onderscheiden, zijn er gebieden met een deelname aan het speciaal onderwijs die twee keer zo hoog is als in andere gebieden! De gebieden met de hoogste deelnamecijfers zijn verspreid: Oost-Groningen, Zuidelijke Achterhoek, Noord-Brabant en Zuid-Limburg. Ook de 'lage' gebieden liggen verspreid over het land: Friesland, Zwolle-Meppel en Dordrecht-Gorinchem. Oost-Groningen heeft 45 LOM- en MLK-leerlingen per 1000 leerlingen en Friesland slechts 21.

Er zijn gebieden waar de verhouding tussen LOM- en MLK-deelname 3 : 1 bedraagt terwijl de landelijke verhouding 1,5 : 1 is. Maar er zijn ook gebieden waar meer MLK-leerlingen aan het onderwijs deelnemen dan LOM-leerlingen (5 : 3). Het SCP verwijst hierbij naar de invloed van het voorzieningenniveau (zie ook de bijdrage van Petersen en Oudenhoven in dit nummer). In gebieden met een laag voorzieningenniveau komen nogal eens leerlingen in het MLK-onderwijs terecht die in gebieden met een hoog voorzieningenniveau in een LOM-school worden geplaatst.

Ook wijzen Blank et al. erop dat in gemeenten met voorzieningen voor speciaal onderwijs de deelname aan het LOM en MLK bijna anderhalf maal hoger is dan in gemeenten zonder voorzieningen. Bovendien zijn de voorzieningen uitwisselbaar. Staat er alleen een LOM-school of alleen een MLK-school, dan is de

deelname navenant: in acht gemeenten met LOM- maar geen MLK-onderwijs is de ratio LOM : MLK 6.3 : 2.5, terwijl in vier gemeenten met wel een MLK-school, maar geen LOM-school, de verhouding LOM : MLK 1.1 : 1.5 is.

Blank et al. besluiten met te stellen dat de gesignaleerde verschillen tussen gemeenten niet terug te voeren zijn op de omvang van de problemen of het soort problemen waarmee leerlingen te kampen hebben. De deelnameverschillen worden door Blank et al. verklaard door de aanwezigheid van voorzieningen. Zij spreken zelfs van een 'sterke beïnvloeding' van de deelnamecijfers door het voorzieningenniveau. Een conclusie die overeenkomt met de in dit nummer gerapporteerde bevindingen van Petersen en Oudenhoven.

6 Tot slot

WSNS lijkt nog niet erg succesvol. Daarop lijken de hier vermelde deelnamecijfers te wijzen. In absolute zin is sprake van een stijging van de deelnamecijfers. De stijging van de basissgeneratie is echter ook aanzienlijk. Een correctie daarvoor resulteert in een stabilisatie van de deelname. Niettemin verwijst de stabilisatie-afpraak slechts naar ontwikkelingen in absolute aantallen. En dan is er inderdaad sprake van groei. Men moet er zich verder van bewust zijn dat allerlei effecten van invloed kunnen zijn op deelnamecijfers. Verblijfsduureffecten, de invloed van stromen binnen en tussen schoolsoorten alsmede demografische ontwikkelingen, zijn enkele belangrijke factoren die in ogenschouw moeten worden genomen. Bovendien is er sprake van factoren die beïnvloed kunnen worden door WSNS en andere groei-determinanten. WSNS is in eerste instantie gericht op een vermindering van de uitstroom uit het basisonderwijs en/of op een verhoging van de terugstroom vanuit groep 1 scholen naar het basisonderwijs. Het is niet gericht op een verandering in verblijfsduur, onderinstroom in het speciaal onderwijs of instroom vanuit andere vormen van speciaal onderwijs in groep 1 scholen. Bij het bepalen van de mate van succes van WSNS is dit een belangrijk gegeven. De Stuurgroep Evaluatie WSNS heeft nader onderzoek uitgezet naar de relatieve invloed van factoren als verblijfsduur op de groei van het speciale

stelsel. Dit onderzoek zal in 1996 worden afgerond.

Literatuur

- ARBO (1991). *Omgaan met verschillen*. Advies over de ontwikkeling van de groep twee-scholen in het speciaal onderwijs. Zeist: ARBO.
- Blank, J. T. L., Boef-van der Meulen, S., Bronneman-Helmers, H. M., Herweijer, L. J., Kuhry, B. & Schreurs, R. A. H. (1990). *School en schaal*. Rijswijk: SCP.
- Boef-van der Meulen, S., Schüssler, I., & Karsten, S. (1993). *Schemergebieden. Het bestuurlijk middenniveau in het primair onderwijs*. Rijswijk: SCP.
- Centraal bureau voor de statistiek (1991). *Statistiek van het basisonderwijs, het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs 1990/'91*. Scholen en leerlingen. 's-Gravenhage: SDU.
- Centraal bureau voor de statistiek (1992). *Statistiek van het basisonderwijs, het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs 1991/'92*. Scholen en leerlingen. 's-Gravenhage: SDU.
- Centraal bureau voor de statistiek (1993). *Statistiek van het basisonderwijs, het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs 1992/'93*. Scholen en leerlingen. 's-Gravenhage: SDU.
- Doornbos, K., & Stevens, L. M. (1987). *De groei van het speciaal onderwijs. Deel A: Analyse van historie en onderzoek*. 's-Gravenhage: SDU.
- Instituut voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek (IVA) (1994a). *Terugrapportage WSNS over het schooljaar 1992/93. Een beschrijving van de wijze waarop samenwerkingsverbanden gestalte hebben gegeven aan de zorgplannen. Deel 1: Het totaalbeeld*. Tilburg: IVA.
- Instituut voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek (IVA) (1994b). *In- en uitstroom van het IOBK*. Tilburg: IVA.
- Keyzer, M. de (1994). *Leerlingstromen tussen het regulier en speciaal onderwijs in de stad Utrecht*. Nijmegen: ITS.
- Meijer, C. J. W. (1988). *Verwijzing gewogen: een studie naar de determinanten van verwijzing naar speciaal onderwijs*. Groningen: RION.
- Meijer, C. J. W. (1995). *Halverwege: Van Startwet naar Streefbeeld*. De Lier: Academisch Boeken Centrum.
- Ministerie van Onderwijs & Wetenschappen (1991). *3 x Akkoord*. 's-Gravenhage: SDU.

Tweede Kamer der Staten-Generaal (1994a). *Weer samen naar school. Memorie van antwoord*, 23486, nr. 5, 14 februari 1994. 's-Gravenhage: SDU.

Tweede Kamer der Staten-Generaal (1994b). *Brief van de Minister van Onderwijs en Wetenschappen aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal*, 23400 VIII, nr. 63, 22 maart 1994. 's-Gravenhage: SDU.

Wijnstra, J. M. (1987). *Op de grens van basis- en speciaal onderwijs*. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Auteur

C.J.W. Meijer Coördinator Evaluatie Weer Samen Naar School.

Adres: Zilver schoon 25, 9801 LM Zuidhorn.

Abstract

Quantitative aspects of the Together to school again-policy

C.J.W. Meijer. *Pedagogische Studiën*, 1996, 73, 404-410.

Recent findings indicate that the Dutch integration policy regarding regular and special education is still waiting for success in terms of the number of children that is integrated in regular settings. The separate special education school system shows an increase of the (absolute) number of children in different schooltypes. Several factors influence the increase of special education. Especially the availability of special education facilities is responsible for this development.